

”ההיית או חלמתי חלום?” - כנרת בעיני יוצרים

מבוא

מילותיה של רחל המשוררת ”ההיית או חלמתי חלום?” מלוות אותנו קרוב למאה שנים. במילים אלו היא מביעה השתוממות, פליאה, התלהבות, והתרוממות רוח. היא אינה בודדה בהתפעמותה. הכנרת נזכרת במקורות מגוונים: במקרא, היא נזכרת בהגדרת גבול הארץ ממזרח; היא מתועדת בכתבי מסע של חוקרים, צליינים ותיירים; היא מתוארת במכחולם של ציירים במאות שונות ובתצלומים החל מן המאה ה-19 ויש לה ביטוי רב גם בבולים ישראלים.

אחד המוטיבים הרווחים בשירים ובפזמונים ארץ ישראלים וישראלים הוא התייחסות לאתרים ולנופים בארץ. ברפרטואר השירים הכתובים והמושרים יש מקום של כבוד לכנרת. שפע השירים שנכתבו על הכנרת מעיד על מקומה המרכזי והייחודי מבחינה היסטורית וגיאוגרפית, על היותה מחוז חפץ וגעגועים, פנינה מיוחדת בנופה של ארץ ישראל.

בתולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל ניצב איזור הכנרת במרכזו של מאבק בלתי פוסק בינינו ובין שכנינו בתקופות מלחמה ובימי שלום. זהו מאבק על מקורות מים ופרנסה וקביעת גבולה של ישראל ממזרח. הכנרת הינה מקור מים מתוקים עיקרי בארץ ומכאן חשיבותה הרבה גם בימינו והיא מהווה, כמובן, מוקד משיכה מיוחד לתיירות נופש ולצליינים.

היחידה שלפנינו מאירה את הכנרת כפי שהיא באה לידי ביטוי בשירים ופזמונים שנכתבו במהלך השנים לפני קום המדינה, לאחר קום המדינה ועד לעת האחרונה, **ביצירות אמנות ובבולים.**

כנרת בתכניות הלימודים

מולדת –

מתוך ”תכנית לימודים: מולדת חברה ואזרחות לבית הספר היסודי (כיתות ב'-ד') (תשס"ג):
התייחסות לאתרים ונופים בארץ וכן נושאים הקשורים להתיישבות בארץ בזיקה לתכנית הלימודים.
- ”ייטפחו תחושה וקשר למדינת ישראל ולארץ ישראל – לנופיה, לאתריה, לתושביה – לתרבותם, לאמונתם. . .”

- ”יכירו סיפורים מתולדות ההתיישבות היהודית בארץ ישראל וסיפורים מתולדות היישובים הערביים והדרוזים בארץ ישראל”.

גיאוגרפיה –

מתוך: גיאוגרפיה תכנית לימודים לכיתות ה'-ט', (תשנ"ח):

מטרות בתחום הידע: "הערכה וביקורת באשר למקומו של האדם כגורם מרכזי בעיצוב נופים ובשמירה על איכות חייו".

מטרות בתחום הערכי: "פיתוח זיקה, מעורבות ואחריות לנופיה הטבעיים והתרבותיים של ארץ ישראל ונאמנות למדינת ישראל".

"הגברת המודעות לאחריותו של האדם לפיתוח הסביבה תוך שימורה כדי להבטיח את איכות החיים ואת עתידו של כדור הארץ".

"פיתוח מודעות לחשיבות שימורם של נופים טבעיים ושל אתרים בעלי ערך תרבותי והיסטורי".

בנושא הלימוד "צפון ישראל – היבט פיזי": "המים בצפון הארץ, מקורות המים, היישוב הערבי והיישוב הדרוזי".

מדע וטכנולוגיה -

מתוך: לימודי מדע וטכנולוגיה בבית הספר היסודי (תשנ"ט):

חשיבות מקורות המים בישראל – מערכות בכדור הארץ והיקום - חשיבות מקורות המים.

היסטוריה – התיישבות יהודית – לרגל 100 שנים לקיבוץ דגניה א'.

חגים ומועדים - יום הזיכרון ויום העצמאות.

ספרות - בנושאים הקשורים להוראת שירה עברית.

חלקי היחידה

- עיון בשם כנרת
- הכנרת בעיני תיירים, צליינים וחוקרים
- כנרת בעיני משוררים
- כנרת בעיני ציירים
- כנרת בבולי ישראל
- מאה שנים לדגניה א' (2010)

עיון בשם כנרת

הכנרת נזכרת בכתבי פפירוסים מצריים יחד עם ערים כנעניות גדולות אחרות. העיר כנרת ישבה לאורך דרך המלך וזוהתה בחפירות ארכיאולוגיות בתל כנרות, הנמצא בצפון הכנרת מעל אתר ספיר. יתכן והעיר הקדומה נקראה על שם האלה כנרת, זוגתו של האל הכנעני כינר הקשור בפולחן מוסיקלי.

לכנרת מספר שמות שהיו שכיחים בתקופות שונות:

ים כנרת – זהו שמה כפי שהוא מופיע במקרא בפרק המתאר את הגבול המזרחי של ארץ ישראל אותה עתידיים בני ישראל לרשת: "... וַיֵּרַד הַגִּבְלִים וּמָחָה עַל-כַּתְּף יָם-כַּנְרֵת קַדְמָה" (במדבר, ל"ד, י"א). מקומות נוספים בהם מוזכר השם ים כנרת במקרא: "... וַיִּגְבַּל עַד-קֶצֶה יָם-כַּנְרֵת, עֲבַר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה" (יהושע י"ג, כ"ז). "וחמת רקת וכנרת" (יהושע י"ט, ל"ה).

כנרת – שמה בתקופת בית ראשון על שם העיר כנרת ששכנה על שפת הימה.
ים גינוסר – כך כונתה על ידי יוסף בן מתתיהו, בתקופה הרומית, על שם העיר גינוסר.
ים טבריה – כך היא כונתה בתקופה המוסלמית. זהו שמה בערבית עד היום.
ים הגליל – כך כונתה על ידי הנוצרים. זהו שמה באנגלית עד היום: The sea of Galilee.
כנרת – בתקופת העלייה השנייה החזירו החלוצים לימה את שמה התנכי המקורי וכך גם קראו למושבה ולקבוצה הראשונה שנוסדה על חוף הכנרת.

הכנרת בעיני תיירים, צליינים וחוקרים

הכנרת היוותה אתר תיירותי בעל משמעות במשך מאות שנים. היהודים אשר ביקרו בארץ הגיעו גם לכנרת והתפעלו מיופייה ומאיכות מימיה. ישנם אזכורים בכתבי מסע החל מימי הביניים ועד ימי שיבת ציון. לדוגמא - רשמים מתוך דברי הנוסע יעקב בן נתנאל הכהן מן המחצית השנייה של המאה ה-12: "ובחמי טבריא כנגד ד' מרחצאות על שפת הים כינרת מתוק כדבש. ירדן עובר אותו, [באר] של מרים בתוכו, בשעה שיזרח השמש בעצמו של יום, על הר הכרמל יראה כמו אופן יעלה גבוה ד' אמות ויחזור, כמו שראיתי בעיני כתבתי".

מתוך מסע ר' משה באסולה (1521-1523): "טבריה היתה עיר גדולה, וימה חומתה... הים רחב לשם כמו י"ב מילין, ומימיו טובים לשתיה, והם מי הירדן שיורד לתומו, ואין שם מים לשתות אלא הם, והם פושרים מעט, ואם יעמיד אדם בכלי יום אחד יהיו קרים. יש שם הרבה אילנות של תמרים. עדין יש כפר שם, דרים י' או י"ב בתי ישמעאליים".

חוקרים הגיעו לארץ ולכנרת במסעות מחקר.

לדוגמא **החוקר ויליאם פראנסיס לינטש (1848)** הגיע לים כנרת ותאר את האגם במילים הבאות: "מי האגם צוננים ומתוקים, והתושבים אומרים שיש בהם תכונות מרפא. יש בו חמישה מיני דגים, כולם טובים למאכל".

לכנרת משמעות דתית קדושה עבור הנוצרים. בתיעוד מסעו של **מרק טווין** בארץ ישראל (1867), שנסע כעיתונאי עם קבוצת צליינים, ישנה התייחסות לחשיבותה של הכינרת עבור הצליינים. הם כינו אותה "ים כינרת הקדוש" והביעו התרגשות והתלהבות תוך כדי שיט באגם שנשא בשעתו את משיחם ישו ואת שליחיו: "כה להוטים היו לעלות על ספינה ולהפליג בכבודם ובעצמם על פני המים שנשאו את סירות השליחים" (טווין, 2009, ע' 40).

כנרת בעיני משוררים

הכנרת, כפי שציינו, הייתה והינה רבת פנים: מקום לחלום עליו ולהתגעגע אליו, אזור עלייה לרגל לצליינים, חלקת נוף ששמשה את החלוצים והמתיישבים הראשונים, מקום מרגוע ומנוחה מקשיי הקיום, איזור פורח של כפרים, מושבים וקיבוצים, אזור תיירות ונופש. לכל אחד ישנה הכנרת שלו או שלה. רבים בחרו לשיר ולזמר לה. ואכן, הכנרת מופיעה בשירה העברית ובזמר העברי החל מראשית ההתיישבות באזור.

קסם על ים כנרת / מרדכי הוניג

שירו של הוניג הינו שיר אהבה אינטימי לכנרת. הדובר עומד נפעם מול יופייה של הכנרת ומתאר אותה ואת רגשותיו לאור ירח. היא מלאת קסם בעיניו וצופנת בתוכה סוד. הדובר פונה אל הכנרת כאל אהובה בנימת דיבורו ובבחירת המילים. הוא מאניש את הכנרת ומשתמש כלפיה בביטויי אהבה בדומה ליחסי אהבה שבין גבר לאשה: "יפה את בליל, כנרת / לבי ילחש לך, אהובה. / אני שלך ואת שלי / כנרת, את, כנרת, את אהובתי".

לשיר יש לחן

שאלות למחשבה ודיון:

- ❖ העלאת תחושות אישיות בעקבות קריאת השיר.
- ❖ מה הקסים את המשורר?
- ❖ אילו צבעים מוזכרים בשיר? מהי תרומתם לתיאור הכנרת? ליחסו של המשורר אל הכנרת?
- ❖ "גל אל גל יד אל יד/ילחש כל רז". אילו רזים, לדעתכם, לוחשת הכנרת?
- ❖ זהו וצטטו ביטויי האנשה בשיר.
- ❖ תארו את תחושותיכם כאשר עמדתם מול הכנרת.

כנרת / אלכסנדר פן

פן, משורר ממוצא רוסי, עלה לארץ בשנת 1906. יחד עם נתן אכסלרוד, היה ממקימי בית הספר הראשון לראינוע בשם "מולדת".

המשורר שלונסקי, עודד את פן לפרסם שירים בעברית והם התפרסמו בעיתונים "דבר", "במפנה" ובכתבי העת "כתובים", "עתים", "טורים", "אורלוגין" ו"מאזניים". בעיתון "קול העם" היה לפן טור קבוע שנקרא "יח" שפירושו "יישר חוץ (קוץ)!" שהיה טור פוליטי-חברתי-עוקצני.

פן כתב שירה לירית ביניהם שיר אהבה לכנרת. בשיר באים לידי ביטוי תחושות ורגשות מגוונים: געגועים, הכנרת כמקור כוח, מקור לנחמה ולמנוחה. הדובר מצטרף לכותבים שקדמו לו, הוא מרגיש כממשיכם ומוסיף על קודמיו ששרו ודברו בשבחה: "כנרת, כנרת, אליך / נמשכת כל נפש מאז... ולך כל בניך יחרוזו / מיטב מנגינה שבלבי".

הדובר בשיר רואה בכנרת מקום קסום ומקור חיים אל מול צחיחות האדמה בארץ ישראל, מזג האוויר הלוהט והקשיים בעבודת האדמה החרבה: "כנרת, כנרת, כנרת/ זיו קסם בחול – המדבר". כלומר, בארץ מוכת יובש הכנרת מתנוססת כנווה מדבר וכמקור חיים. במבט האישי של הדובר, הכנרת משמשת מקור לחווה וחיוניות, שמחה ותקווה עבור מי שהתנסה במאבק היום יומי של עבודת האדמה הקשה: "ידעתי מבוקר עד ערב, היזע הגוף לא יחדל, והלאה, והלאה בלי הרף/ משוך רתמות העמל". היא גם מהווה מקור נחמה בשעת משבר: "... ואם אכשל לזמנים-/ אליך, אליך, כנרת/ אבוא לחדש עלומים". הכנרת נתפסת בעיני הדובר לא רק כמקור להתרעננות ועוצמה הוא גם פונה אל הכנרת כאל אם אוהבת ומבקש: "כנרת, כנרת, כנרת/ אמצו את הבן העיף". כדאי לשים לב לריבוי השימוש בקריאה בשם כנרת החוזרת במספר בתים היוצרת האדרה: "כנרת כנרת, אליך/ נמשכת כל נפש מאז" (בית ראשון). "כנרת, כנרת, כנרת/ זיו קסם בחול – המדבר" (בית שלישי). "כנרת, כנרת, כנרת, / אמצו את הבן העיף" (בית אחרון). הקריאה בשם "כנרת" היא מעין מנטרה המעניקה תקווה וכוח. ההתייחסות אל הכנרת עוברת משעות הלילה בפתחת השיר "כל קסם מולדת מימך / יפיקו בלילה כרז" אל הכנרת בשעות היום שהן שעות אור שמש עזה וקולות של עשייה ועבודה קשה "ידעתי השחר יגיע / לשטוף את אורו בשדות / מתלם אל תלם יגיע / בקצב צלצול מחרשות". השיר נפתח בפניה כללית: "אליך נמשכת כל נפש מאז... ולך כל בניך יחרוזו/ מיטב מנגינה שבלב". הדובר עובר לנימה אישית וישירה החל מן הבית החמישי והלאה בהם ניתן למצוא פעלים בגוף ראשון: "ידעתי... אמשוך... אחליפה... אנוח... אלך... אכשל...". הפעלים הראשונים מתארים את העשייה והעמל ובהמשך הפעלים מופנים לכנרת ומביעים את העוצמה שיש בה ואת הנחמה שהיא מספקת: "אלייך, אלייך, כנרת / אבוא לחדש עלומים..." וכן: "כנרת, כנרת, כנרת, / אימצו את הבן העיף". מעניין להתייחס למוטיב הסוד או הרז בשיר שמופיע כחוט השני בשירים רבים המתארים את הכנרת. לשיר יש לחן

שאלות למחשבה ולדיון:

- ❖ מה מרגיש הדובר בשיר כלפי הכנרת? ציינו דוגמאות מתוך השיר.
- ❖ בשירו של פן מתוארים מצבים מנוגדים. ציינו אותם הביאו דוגמא מתוך השיר. (מצד אחד - מדבר מצד שני - "זיו קסם"; עבודה מאומצת וגוף יגע לעומת רוגע ויכולת לחדש עלומים בכנרת; חום ויובש לעומת קרירות מי הכנרת והיותה מקור חיים).
- ❖ זהו קולות וצלילים בשיר. (רטט הגל, מנגינה שבלב, בכי ושמחת הלב, צלצול מחרשות).
- ❖ השוו בין השירים "קסם על ים כנרת" ו"כנרת" מאת פן. ניתן להשוות על פי הקריטריונים הבאים: תיאור נוף הכנרת, רגשות הדובר כלפי הכנרת, רעיונות מרכזיים (געגועים לכנרת, פנייה אל הכנרת כאל דמות אנושית (האנשה), אידיאליזציה של הכנרת, קשר אישי בין הדובר לכנרת), בחירה במילים (קסם, רז, ירח).

על שפת הכנרת / אלישבע

אלישבע זירקובה ביחובסקי עלתה מרוסיה בשנת 1925 וחיייתה בארץ עד מותה בשנת 1949. שירה הוא שיר אהבה לכנרת. הדוברת בשיר מתארת את הכנרת בתיאור שמזכיר ציור אקוורל עדין: ראי כסף מעוטר הרים סביב הנח לו בדממה: "כראי של כסף במסגרת/ ההרים המתנשאים סביב". מתוך השיר ניתן לחוש בשקט ובשלווה שמופרים רק על ידי משק כנפיים עדינות של בת שחף ובלחש של הגלים. השקט והשלווה כה מודגשים עד כי הדוברת לא מעזה לתת קולה בשיר שמא תפריע לדממה. על כן הדוברת מחליטה פשוט לשבת בתוך השקט, בתחושה שהגיעה אל מחוז חפצה - מולדתה. הכנרת לוחשת-לואטת סודות עולם (האנשה) אך אין מקשיב. האם מפני שקולה לא נשמע? האם מפני שאין מי שיקשיב?

שאלות למחשבה ולדיון

- ❖ תארו את הכנרת כפי שהיא עולה מתוך השיר.
- ❖ ציירו את הכנרת על פי תיאורה בשיר.
- ❖ ציינו שתי דוגמאות להאנשה ("חרש חרש מתלחשים המים"; "מביטה כנרת"; "האם אפריע את יפת השקט משנתה" ודוגמא לדימוי ("כראי של כסף").
- ❖ מוטיב הדממה והלחש חוזר בשיר. ציינו ביטויים המתארים שקט. מדוע לדעתכם יש למוטיב השקט מקום כה מרכזי בתיאור הכנרת?
- ❖ השוו את מוטיב השקט בשירה של אלישבע עם השיר "קסם על ים כנרת".
- ❖ ציינו מוטיבים נוספים החוזרים בשירים "קסם על ים כנרת" והשיר "כנרת" מאת פן. (קולות המים, צבע הכסף, הקסם שבכנרת, כחול מול כחול – ים ורקיע, סודות ורזים).

כנרת / רחל

זהו שיר לירי, המבטא הלך רוח ונפש. יש בו מפגש בין אדם לבין נוף שמניב רגשות ומחשבות. הדוברת מתבוננת ו"מציירת" תמונה שיש בה פרטים ממראה עיניה מחוויותיה ומזיכרון אישי ובו בזמן גם מנופי נפשה וליבה. רחל מתארת את הכנרת ברשימות שכתבה ובהן ניתן למצוא פרטים המופיעים גם בשירה. כך למשל בשיר "כנרת" מופיע דקל המוזכר ברשימותיה. הדקל שבשיר הוא יותר מצמח. הוא דומה לתינוק, הוא סימבולי. בשיר זה ובאחרים קיים שימוש סימבולי בצמחים. השיר נפתח בפניה של הדוברת הכותבת אל נוף מוכר. הפנייה היא לכיוון "שם" המרמז אולי על הריחוק הפיזי שלה מן הנוף. אך מיד מתבררת ההיכרות האינטימית שלה אתו: "הושט היד וגע בס" - הנה הרי הגולן הרחוקים, כביכול, נמצאים, למעשה, בהישג יד, בקרבה אישית, רגשית. בבית השני משתנה נקודת המבט של הדוברת. לא הרים נשגבים ושלג מהודר מעליהם אלא פרט אחד בלבד "דקל", לא גאה ורם אלא צנוע במיוחד "שפל צמרת". גם דקל זה קרוב אל הדוברת קרבה אישית ורגשית והרי הוא כתינוק שובב ששערו סתור ורגליו משכשכות במי הכנרת. זו תמונה של אינטימיות מרוכזת כשל אם ותינוקה.

הבית השלישי אף הוא מתמקד בנוף. הפעם מתוארים בו פרחים ככלל וכלנית וכרכום האופייניים לארץ ישראל בפרט. הם בולטים במיוחד בזכות צבעם העז- "אודם הכלנית" ו"כתם הכרכום" (כתום-זהב) (צמח בר ריחני ממשפחת האירוסים הפורח בחורף).

בבית השלישי ישנה גם מטאפורה "דם הכלנית" וכן שימוש בלשון הפלגה והגזמה לצורך העצמת ההתרגשות וההתפעמות של הדוברת מן הנוף כפי ששימרה בזיכרונה ובחוויותיה: "יש ימים- פי שבע אז ירוק הירק, / פי שבעים תכולה התכלת במרום".

הבית הרביעי שונה לחלוטין מקודמיו. שוב אין בו תמונות נוף, אף לא פרט יחיד ממנו. יש בו זיקה עמוקה לנוף ממרחק של זמן ומקום. מעניין שלמרות המרחק בזמן ובמקום לשון השיר היא אישית וכתובה בגוף ראשון. זהו הבית היחיד בשיר הכתוב בגוף ראשון "איוורש ואהלך... האוכל...". הבחירה בביטויים אלה הם עדות לזהות של הדוברת ולקשר העמוק שלה לכנרת, לנופיה ולכל מה שהייתה ועודנה בשבילה. אמנם היא כבר לא עומדת מול הכנרת ומציירת את נופיה במילים אך החוויה הרגשית שהותירה בה הכינרת כה גדולה עד שהיא מכריזה "גם אם איוורש ואהלך שחוח, / והיה הלב למשואות זרים, / האוכל לבגוד בך, האוכל לשכוח/ חסד נעורים?" הכנרת היא חלק מהווייתה הפנימית של הדוברת כמו גם זיכרון וחויית נעורים בכל מקום ובכל מצב שהיא מצויה. רצוי להדגיש את הפער בין הביטוי "שם" איתו נפתח השיר לבין תחושת הקרבה האינטימית בין הדוברת והכנרת.

זו הזדמנות לדבר אודות חוויות נוף כחוויות יסוד המעצבות זהות וזיכרון אישי של אדם בתהליך התפתחותו. אפשר, לשם השוואה, להזכיר את שאול טשרניחובסקי ("האדם אינו אלא"), לאה גולדברג ("אני משם", "מכורה שלי") המזכירים בשיריהם את נופי ילדותם ונעוריהם ממרחק של מקום וזמן כמעצבי חוויות וזהות.

בשיר יש שימוש רב בהאנשה בעיקר בשני הבתים הראשונים "בבדידות קורנת נס חרמון הסבא/ וצינה נושבת מפסגת הצחור". וכן "סתור שער הדקל כתינוק שובב, / שגלש למטה ובמי כנרת/ משכשך רגליו" ובמטאפורות "דם הכלנית וכתם הכרכום".

לשיר זה יש לחן

הערה

כדאי להשוות שיר זה עם השיר "ירדה השבת" מאת מנחם רבינוב שבו מתוארת הכנרת ברגע מסוים, ברגע בו "יורדת" השבת ועוטפת את הכנרת וסביבתה בהוד וקדושה. שיר זה לוכד בתיאורי הדר מלכות את הרגעים המיוחדים של מפגש השבת עם הכנרת ובקעת גינוסר. הכנרת וסביבתה עוברים שינוי מוחלט ברגעי המעבר מחולין לקדושה. תחושת השינוי מועצמת בזכות ההאנשה: " ויעמדו מסביב הררים שושבינים/ לשאת אדרתה הזוהבת" וכן "נשקה השבת לראשו של הברוש".

כמו כן, ניתן גם להשוות את שירה של רחל לשירו של צבי בן יוסף "יש לי כנרת". זו אמנם מכונה "כנרת שלי" אך יש בה "מיתרים אלפיים של קרני שמש, אשד ושמים". היא מתוארת בהיבט רחב מאוד, בעל משמעויות היסטוריות, לאומיות וסמליות בניגוד לאינטימיות שעולה מתוך שירה של רחל על הקשר שלה עם הכנרת.

שאלות למחשבה ולדיון

- ❖ תארו את הכנרת, בשירה של רחל, על פי הדוברת בשיר.
- ❖ ערכו רשימה של פריטי הנוף והטבע הנזכרים בשיר. נסו לצייר את תמונת הנוף העולה מן השיר או נסו לכתוב טקסט קצר המתאר את הנוף העולה מתוך השיר.
- ❖ ציינו במה שונה תיאור הכנרת בשיר מזה שבטקסט שכתבתם?
- ❖ השיר כתוב מתוך קשר אינטימי עם הנוף. צטטו ביטויים מתוך השיר המעידים על כך.
- ❖ הבית הרביעי בשיר שונה מן השלושה שקדמו לו. האם אתם מסכימים? הסבירו.
- ❖ הדוברת מתארת את הכנרת. האם לדעתכם ניצבת הדוברת מול הנוף? האם הנוף המתואר הוא זיכרון אישי? הסבירו את בחירתכם.
- (בבית הרביעי הקורא נרמז לכך שתיאור נוף הכנרת משקף חוויות אישיות, זיכרונות וקשר עמוק למקום ולא דווקא תיאור הנוף תוך כדי התבוננות בנוף).
- ❖ השוו את שירה של רחל עם שירו של צבי בן יוסף. מבחינת תפיסת הכנרת בעיני הדוברים, שימוש בהאנשה ("אביב כי בא, תקווה לי אנגנה/ ועלומים יגלשו הירדנה; / אך סתו כי בא: תוגת הדמי ישזור: / ידום שירי, ינום מיתר מכפור").
- שימוש במטאפורות: "יש לי כנרת מיתרים אלפיים" וכן "יש לי כנרת שבעתיים צלילי" וגם "יש לי כנרת שבעתיים קולי".
- ❖ הוסיפו משפט משלכם למלים: "יש לי כנרת. . . ."
- ❖ השוו את הכנרת בשירים של רחל, רבינוב ובן יוסף מבחינת ההתייחסות לנוף, לחוויות של הדובר, לאווירת השיר.

ירוקים חופיך כנרת/ לאה גולדברג

- שיר לירי שבו הדובר מביע את רחשי לבו לכנרת. הכנרת על נופיה, צבעיה וצבעי הסביבה והצמחייה - כל אלה נגעו בדובר עד כי תמונת הכנרת נצורה בנפשו. קולו הוא קול מתפעל ונפעם אל מול חינה ויופייה.
- הדובר אינו חוסך בפרטים. הוא מונה ומזכיר את החופים, את הגבעות ואת הכרים; את השמים את הגומא, ההרים והצמחייה הירוקה שעל החוף; ואפילו מונה עץ אחד ישיש וצפור אחת. התיאור כה מוחשי עד כי אפשר לצייר את התמונה שעולה בשיר. ישנה תחושה של שלוה המורגשת בזכות הצבעים הזוהרים, המרחב, צחות השמים וצלילות המים. צלילות מי הכנרת מתוארים בבית הפותח את השיר "מביטים אל תכלתך הזוהרת" ובבית המסיים "משתקפים כמו בראי". הכנרת מתוארת כזוהרת ומדומה לראי שהסביבה משתקפת בו.
- השימוש בהאנשה מדגיש את חווית הדובר: "מביטים אל תכלתך הזוהרת/ שמים זכים אין עב." וכן "הגמא ברוח כורע/ את ראשו במימך לחף". הגמא חופף את ראשו במי הכנרת ואפשר לשמוע כאן הד מקולה של רחל בשירה "כנרת": "שם, על חוף הים, יש דקל שפל צמרת, / סתור שער הדקל כתינוק שובב, / שגלש למטה ובמי כנרת/ משכשך רגליו." כאן הגמא חופף ראשו ואצל רחל הדקל "משכשך רגליו". בשני המקרים מודגשת החוויה האינטימית של מגע עם המים בפעילות יום יומית שגרתית.

שלושה צלילי "חוף" מופיע בבית השני. המלה "לחף" (לחף) נחרזת עם המלה "החוף" אך אפשר גם לשמוע בצליל שלה את המלה לכף מלשון כפיפת הראש שמתאר את הגומא הכורע ומתאים אף הוא להאנשה בשיר.
האנשה ממשיכה עם העץ הישיש הנלהב ממימי הכנרת הצלולים והוא משתף את הצפור בלחישה, כדי לא להפר את דממת המקום, "ראי, / ענפי וקנך במים/ משתקפים כמו בראי!"
צלילות המים מודגשת פעם נוספת תוך שימוש במשמעות הכפולה של המילה "ראי".

שאלות למחשבה ולדיון

- ❖ תארו את הכנרת כפי שהיא עולה מתוך השיר.
- ❖ ציירו את השיר.
- ❖ אילו צבעים נזכרים בשיר?
- ❖ הביאו דוגמאות להאנשה מתוך השיר. מה תורמת ההאנשה לשיר?
- ❖ ערכו השוואה בין שיר זה לשירה של רחל. השוו: תמונות הנוף, צבעים, קול אישי, צמחייה, בעלי חיים, מי הכנרת, קולות הטבע.

כנרת אחרת / יעקב שרת

הכנרת בשירו של שרת היא כנרת שותפה להיסטוריה של ארץ ישראל ועם ישראל.
הקול הדובר בשיר הוא קול הרבים: "כשהיינו צעירים מאוד מאוד... אז גם שרנו לך הרבה הרבה שירות. השיר פותח בזיכרונות על שירי כנרת שנהגו לשיר בעבר כמו "צעירה יפה הייתה לך בגליל" שרומז ל"הייתה צעירה בכנרת אשר בגליל" וכן נזכר "על שפתך אז נער חמד פעם גר" המכוון לשיר "אגדה" של יעקב פיכמן "על שפת ים כנרת ארמון רב תפארת/ גן אל שם נטוע, בו עץ לא ינוע. / ומי גר שם רק נער...".
השיר נכתב לאחר מלחמת ששת הימים ויש למלחמה הד רב בשיר. לא רק שירה נשמעה באזור הכנרת אלא גם קולות אחרים לגמרו הפרו את הדממה והרוגע, קולות של מלחמה "אך לא פעם נשמעות בין השירים/ קולות של פגזים וכדורים". וכן "כנרת כנרת נראית קצת אחרת/תכולה וזוהרת היית/ עתה את סוערת צבעך גם עופרת/ ובכל זאת יקרת מתמיד".
יש בשיר ביטוי לרחשי הלב של החברה בישראל כלפי הכנרת לאורך ההיסטוריה.
מעניין גם ההיבט הנוסף שיש לכנרת בשיר. היא מתוארת כדמות נשית שיש לה אוהבים ומחזרים, הם אפילו מנגנים לכבודה בגיטרה. היא מקבלת ממד אנושי, כדמות זוהרת שעל שפתיה חיוך.
בשיר בולטת ניגודיות: בין תקופות של שקט ושלווה סביב הכנרת לעומת תותחים רועמים, בין תכלת עזה וזוהר לבין אפרוריות וסערה, בין סיפורי אגדה שנקשרו בשמה של הכנרת לבין מציאות רווחת של מלחמה ומאבק על אדמה ומים, בין שירים מלאי תום וקסם אגדה לבין שירי מלחמה ואבדן.

לשיר זה יש לחן

שאלות למחשבה ולדיון

- ❖ תארו את הכנרת כפי שהיא עולה מתוך השיר?
- ❖ הסבירו את שם השיר.
- ❖ בשיר בולט יסוד של ניגודיות. ציינו דוגמאות לכך מתוך השיר.
- ❖ בשיר ישנם רמזים לשירי כנרת אחדים ששרו לה בעבר. נסו לזהות אותם. חפשו את מילות השירים.

כנרת / גלעד כהנא, רותם דרור, ארז רוסו, אסף ששון, יאיר קז (הג'ירפות)

שיר שנכתב על ידי חברים בלהקת "ג'ירפות", להקת רוק מתקדם שהחלה את דרכה בשנות התשעים ומופיעה עד היום.

מעניין להשוות בין הכנרת העולה מתוך שיר זה לבין הכנרת המשתקפת מן השירים שהזכרנו קודם לכן. המוטיב המשמעותי ביותר של הכנרת בשיר זה הוא היותה מקור מים או מקור חיים מרכזי בארץ. כה גדולה חשיבות ההיבט הזה עד כי מצב הרוח הלאומי עולה ויורד בהתאם לקו המים שבכנרת "הנה היא באה, תקופה טובה/ מיתרים מרעידים ת'אדמה/ הכנרת מלאה...סוף סוף".

בשיר אין ולו שמץ של רומנטיקה בהתייחס לכנרת ובכל זאת אם מתבוננים היטב עולים בשיר ביטויים אחדים המרמזים על מוטיבים דומים בשירי כנרת נוספים כך למשל: "מיתרים מרעידים ת'אדמה" משוחח עם שירו של בן יוסף המתאר את הכנרת במילים

"יש לי כנרת מיתרים אלפיים" וכן אזכור לשלג ולמיקום שלו ביחס לכינרת: "מביט איך השלגים גולשים" המזכיר את "חרמון הסבא" בשירה של רחל.

שירים רבים התייחסו ליופייה של הכנרת. גם בשירים של הג'ירפות יש אזכור לכך בביטוי ישיר ועכשווי: "את הכי יפה".

בשיר מורגשת שמחת חיים המושפעת מעליית מפלס המים בכנרת בניגוד לשלווה ולרוגע המאפיינים רבים מן השירים שנכתבו אודות הכנרת בתקופות קודמות.

שיר זה בולט בשפה לא תקנית על רקע השירים שנסקרו עד כה. יש בו שימוש בביטויים ובסמלים השגורים בהווי של צעירים בימינו. לדוגמא: "אכלתי כל מיני סרטים/ צחקתי כמו משוגעים" וכן "כולם רואים סרטים על החוף". השיר נותן ביטוי לבילוי הפנאי כגון צפייה בסרטים, בילוי במרכזי קניות "תווים הם מדרגות נעות". כך נשזרת, בתיאורים ובדימויים של הכותבים, תמצית חיי היום יום שלהם. יש בתיאור הכנרת גם טעות בהכרות אתה. הכתוב מזכיר דולפינים קופצים בכינרת. זו העתקה של מראה ממקום אחר אל מי הכנרת. אין כל קדושה בכנרת בניגוד לאופן שבה היא מצטיירת בשירים מוקדמים יותר.

גם הדוברים בשיר זה אוהבים את הכנרת. הם פשוט אוהבים אותה אחרת, במילים אחרות ובדימויים אחרים.

לשיר זה יש לחן

שאלות למחשבה ולדיון

- ❖ נסו לתאר את הכינרת וסביבתה על פי השיר. האם הצלחתם? האם התקשיתם? מדוע?
- ❖ בשיר נאמר: באה "תקופה טובה"? מהי לדעתכם התקופה הטובה?
- ❖ זהו בשיר ביטויים המזכירים לכם שירים נוספים על הכנרת.
- ❖ מהו היחס העולה כלפי הכנרת מצד כותבי השיר.
(ההתייחסות אל הכנרת משקפת, כנראה, מצב רוח בעקבות ידיעה ברדיו או בטלוויזיה אודות עליית מפלס הכינרת. לא מורגשת קרבה אישית של הדוברים לכנרת).
- ❖ בחרו שיר מתוך שירי היחידה והשוו אותו לשיר זה. (תיאורי טבע ונוף, גילוי רגשות (יחס המשורר/ת לכנרת), ביטויים אמנותיים, לשון השיר.
- ❖ זהו את הקולות בשירים. במה הם דומים? במה הם שונים.
(מוטיב הקולות – דגש על שקט ושלווה בשיריה של רחל ואלישבע, בשירו של אלכסנדר פן והשיר "קסם על ים כנרת" לעומת הקולות והרעש העולים משירים של הגירפות).
- ❖ השוו את סגנון החיים הנרמז בשירו של אלכסנדר פן לעומת שירם של הגירפות.
מהי משמעות החיים עבור הדובר בשירו של פן? כיצד נחו החיים בעבר לעומת החיים כיום כפי שהם מבוטאים בשני השירים (חיי עמל קשים, קשיי מזג אוויר לעומת ישיבה על מרפסת, בילוי על החוף, צפייה בסרטים).
- ❖ השוו את לשון השיר לשיר אחר אודות הכנרת על פי בחירתכם.
- ❖ מה אהבתם בשיר? הסבירו.

שירים נוספים לעיון ולדיון:

בת כנרת / איתן אורן

כנרת אהובתי / יעקב בזק

שני שירים המאירים חוויות אישיות של הדוברים עם הכנרת, נופיה והמשמעויות שקשורות בה. בשיר "בת כנרת" משתלבות חוויות ילדות של הדובר מן הימים בהם הלך יד ביד עם אביו בנופי הכנרת, עם מבט עכשווי אל הכנרת ממרומי מצפה בסביבה. הכנרת של זיכרונות הילדות נושאת אתה רגעים יקרים של השראה משירי רחל, זיכרונות של דייגים השבים עם שללם, נופים של תכלת, מים, גלים, חוויות משפחתיות ותמימות אין סוף. מבט מהורהר של דמות בוגרת על נוף ילדות וחוויות ילדות מעצבות.

השיר "כנרת אהובתי" הינו שירו של מאהב למושא אהבתו הכנרת. שיר הלל לנוף שעבור הדובר מסמל את ילדותו המאושרת, את קרבתו הפיסית למושא אהבתו, את המראות הקבועים והאהובים של צבעים מתחלפים בזריחות ובשקיעות, של סירות דיג שטות על פני התכלת.

שני השירים כתובים מתוך קרבה מרובה לכנרת. באחד הדוברת מכנה עצמה בת הכנרת באחר הדובר מתייחס לעצמו כאל מאהב של הכנרת.

ועוד... .

אגדה / יעקב פיכמן.

הכנרת / זאב.

נגן לי ירדן / יעקב שרת.

כנרת / יהודה קרני.

פעילות סיכום ליחידת השירים

בשירים שביחידה אודות הכנרת, ישנו מפגש בין אדם לבין הנוף. תארו מראות, תחושות ומחשבות של האדם מול נוף הכנרת.

- ❖ במה מתבטאת חשיבותה של הכינרת בכל אחד מן השירים?
- ❖ בחרו שלושה שירים מתקופות שונות והתייחסו לנושאים הבאים: מימד הזמן במפגש עם הכנרת, קולות, מראות נופים, חוויות רגשות, לשון השיר, דימויים ומטאפורות.
- ❖ השירים השונים נכתבו בתקופות שונות. בדקו מתי נכתב כל שיר, באיזו שנה, באיזו תקופה. האם השיר מתקשר לתקופה בה נכתב?
- ❖ כתבו סיפור או שיר המתייחס לזיכרון אישי שלכם ממפגש עם הכנרת.

כנרת בבולי ישראל

באתר [התאחדות בולאי ישראל](#) ניתן למצוא בולים המציגים את הכנרת.

לפניכם קשור ל- [בולים בנושא כנרת](#).

התבוננו בבולים השונים.

1. כיצד באה הכנרת לידי ביטוי בכל אחד מן הבולים?
2. מהם הנושאים המרכזיים המופיעים בבולים השונים? מה ניתן ללמוד מהבחירה בנושאים אלה? (הכנרת כמקור מים מרכזי במדינה: מקום קיט, שייט ונופש, תיירות, מקור פרנסה - חקלאות סביב לאגם, דיג, מקומות התיישבות)
3. עצבו בול המשקף את הכנרת כפי שעולה מתוך הידע, ההכרות או החוויות האישיות שלכם.

לצפייה / חיפוש בולים נוספים היכנסו לאתר - [התאחדות בולאי ישראל](#)

כנרת בעיני ציירים

חפשו בספרי אומנות, מאגרי תמונות ברשת - תמונות אומנות המתארות את נוף הכנרת בתקופות שונות.

- ❖ מהם הנושאים המרכזיים העולים מהתמונות? (תמונות נוף, תמונות ובהן ישו ושליחיו על רקע הכנרת).
- ❖ בחרו שתי תמונות ותארו אותן על פי הנקודות הבאות:
 - כיצד מתוארת הכנרת?
 - מהי התקופה המתוארת לדעתך?
 - האם ישנן דמויות – או עצמים שונים בתמונה. תארו אותם. מה הם תורמים לתמונה?
 - מהו שם התמונה? במידה שאין לה שם נסו לתת שם לתמונה.
- ❖ ציירו ציור שהוא זיכרון אישי שלכם ממפגש עם הכנרת

דגניה א' חוגגת 100

דגניה, אם הקבוצות והקיבוצים, הוקמה בתשרי, שנת תרע"א (29 באוקטובר 1910) על אדמות אום ג'וני.

חפשו במקורות מידע שונים חומר אודות היישוב דגניה א'.

- ❖ מי היו האנשים שהקימו את היישוב? מה היו מניעיהם?
 - ❖ מתי הוקם היישוב?
 - ❖ מה היה במקום לפני שהוקם?
 - ❖ מה מייחד את היישוב שהוקם? מהי התפיסה הרעיונית על פיה הוקם היישוב?
 - ❖ סיפורים/שירים שסופרו נכתבו בהקשר ליישוב?
- היכנסו לאתר זמרשת (ראו קישורים מצורפים) וקראו את מילות השירים:

[היו לילות](#)

[עגבניה](#)

[אכלו ילדים, לחם "תוצרת"](#)

תארו את דגניה, מה ידוע לכם על דגניה מתוך מילות השירים?
חפשו ביטויים אומנותיים נוספים המתייחסים לדגניה (ציורים, סיפורים ושירים נוספים).

רשימת מקורות

ספריים:

- ❖ גולדברג, לאה. (1988). *עלה של זהב*. תל-אביב: ספרית פועלים.
- ❖ טוין, מרק. (2009). *מסע תענוגות בארץ הקדש*. אור יהודה: מתברות לספרות.
- ❖ יערי, אברהם, (עורך). (1976). *מסעות ארץ ישראל של עולים יהודים*. מימי הביניים ועד ראשית ימי שיבת ציון. תל אביב: מודן.
- ❖ לינטש פראנסיס ויליאם. (1984). *מסע מחקר אל הירדן וים המלח*. תל אביב: משרד הביטחון – ההוצאה לאור.
- ❖ פיינגולד, בן עמי. (1996). *ללמוד רחל: ניתוח ספרותי ומערכי שיעור לחטיבת הביניים ולחטיבת העליונה*. תל-אביב: רמות.
- ❖ רוברטס, דוד. (1982). *ארץ-ישראל: תאור האתרים על ידי פרופ' מנשה הראל*. חלק ג' – יהודה ובקעת הירדן. תל אביב: אמנות ארץ ישראל.

מקורות אלקטרוניים:

- ❖ אתר התאחדות בולאי ישראל – ראשי - <http://israelphilately.org.il>
- ❖ אתר התאחדות בולאי ישראל – סדרת בולים בנושא הכנרת - http://israelphilately.org.il/search/?Series=1&Stamps=1&Stamps_opt=1&Series_opt=1&search_type=1&search=%EB%F0%F8%FA
- ❖ אתר זמרשת – ראשי - <http://www.zemereshet.co.il/index.asp>
- ❖ אתר זמרשת – השיר "היו לילות" - <http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=912&phraseהדגניה>
- ❖ אתר זמרשת – השיר "עגבניה" - <http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=146&phraseהדגניה>
- ❖ אתר זמרשת – השיר "אכלו ילדים לחם, תוצרת" - <http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=573&phraseהדגניה>

היחידה פותחה ע"י חיה לחמן ועינת בן דוב מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה מכללה אקדמית בית ברל © כל הזכויות שמורות